

A magyar földhasználati zónarendszer és a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (I. rész)

Dr. Ángyán József, egyetemi tanár, intézetigazgató,
Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet

Összefoglalás

A mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is „termelt”, és munkát, megélhetést adott a vidék embere és közösségei számára. Ez ma sincs másképpen. Néhány évtizedes agráriparosítási, természetmaximalizálási kitérő után ismét rá kellett jönnünk: a mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett, regionálisan eltérő mértékben ugyan, de környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia. Ez utóbbiak olyan – az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos – ökoszociális szolgáltatások, amelyek helyben keletkeznek, nem importálhatók, és amelyekért a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizetség illeti meg. Az, hogy a mezőgazdaságnak a termelő vagy a szolgáltató jellege, funkciója válik e hangsúlyozottá, attól függ, hogy milyen – nagy agrárpotenciálú és környezeti szempontból kevésbé érzékeny vagy pedig kis termelési potenciálú és érzékeny, sérülékeny, természeti értékekben gazdag – területeken, tájon vagyunk. Minél érzékenyebb, sérülékenyebb területen gazdálkodunk, annál fontosabbá válnak a mezőgazdaság ökoszociális szolgáltatásai.

Ezek a felismerések vezettek el – sűrűn lakott vidéki térségekkel és még mindig nagy természeti

értékeket hordozó természeti és kultúrtájakkal jellemezhető kontinensünkön – a többfunkciós európai agrármodell megfogalmazásához, az e modell elterjesztését szolgáló közös agrár- és vidékpolitika reformjához, támogatási rendszerének kiépítéséhez és közösségi költségvetési forrásainak európai megteremtéséhez. Ennek szellemében és EU-harmonizációs feladataink megoldása sorában született meg nálunk a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP), majd az ennek bevezetéséről rendelkező 2253/1999. (X. 7.) számú kormányhatározat. A 2002-es költségvetés az agrártámogatások között 2,2 milliárd Ft-ot különített el e támogatási-kifizetési rendszer kísérleti indítására. Ezzel az agrár-környezetvédelem és vidékfejlesztés az integrált agrár- és vidékfejlesztési politika ökoszociális pillérévé és az EU források megszerzésének fontos tényezőjévé vált.

Látnunk kell ugyanis, hogy míg kiváló agrárterületeinken az első – termelési – pillér kínál forrás-szerzési lehetőségeket, addig érzékeny, sérülékeny, kisebb agrárpotenciálú, ráadásul mindezekkel összefüggésben gazdasági értelemben általában hátrányos helyzetű, gyakorta munkanélküliséggel súlytott térségeinkben a többfunkciós európai agrármodell második, ökoszociális pilléré mentén megnyíló európai források jelenthetnek igen komoly segítséget. A vidéki térségek fejlesztési programjait és gazdálkodását tehát erőteljesen befolyásolja azok agroökológiai adottsága,

agrikultúrális hagyományai és környezeti érzékenysége. Az, hogy a termelési, a környezeti és a szociális feladatok milyen súlyt képviselnek egy adott térség mezőgazdálkodásában, attól függ, hogy milyen adottságú területen helyezkedik el.

Arra vonatkozóan, hogy hol vannak Magyarországon a különböző agroökológiai adottság-kategóriák területei, eligazítást ad Magyarország földhasználati zónarendszere. Ennek alapját az a földhasználati – agráralkalmassági-környezetérzékenységi – értékskála adja, mely a földhasználati piramiskoncepciónak megfelelően a területek agrártermelési alkalmasságának és környezeti érzékenységének térinformatikai egyesítésével, területi integrációjával keletkezett. Ez a földhasználati értékskála képezte az alapját a természetvédelmi magzónára, pufferzónára, átmeneti (vagy extenzív agrár-) zónára valamint az agrár magzónára épülő integrált földhasználati zónarendszer kialakításának. E zonalitás adja az alapját a területileg differenciált és a többfunkciós mezőgazdálkodás modelljének megfelelő agrárfejlesztés kerekeit rögzítő Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programnak.

1. Kiinduló tézisek

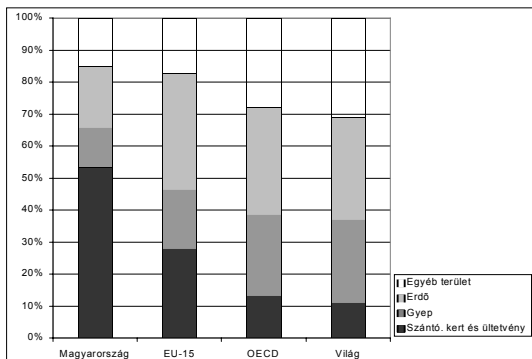
A vidék az emberiség történetében a kezdetektől fogva **több volt, mint termelési tér, a termőföld több volt, mint egyszerű termelőeszköz, a rajta megvalósuló mezőgazdaság pedig több volt, mint árutermelő ágazat.** Vizsgáljuk meg legelőször adottságainkat ebből a szempontból! Magyarország összehasonlító területi és népességi adatait az **1. táblázat** foglalja össze.

Megnevezés	Magyarország	EU-15	OECD	Világ
Összterület (1000 ha)	9 303	313 025	3 352 529	13 045 423
ebből				
mezőgazdasági terület	6 131	145 557	1 294 076	4 839 852
erdő terület	1 777	113 710	1 123 097	4 135 399
Népesség (1000 lakos)	10 229	372 099	1 084 416	5 687 118

1. táblázat Magyarország összehasonlító területi és népességi adatai (1995)

Forrás: OECD Environmental Data, Compendium 1997, Paris, 1997

A mezőgazdasági célú földhasználat feltételeit illetően abból indulhatunk ki, hogy **az ország természeti erőforrásai lényegesen jobb feltételeket biztosítanak a mezőgazdasági termelés számára, mint az EU-15-ök, az OECD tagállamok vagy a világ átlaga. (1. ábra)**

1. ábra A fő földhasználati kategóriák területi aránya (%) (1995) Egyéb terület: nádas + halastó + egyéb vízfelület + művelés alól kivett terület

Forrás: OECD Environmental Data, Compendium 1997, Paris, 1997

Megállapítható, hogy Magyarország szántóterületi aránya az EU-15-ök átlagának közel kétszerese, az OECD tagállamokéknak mintegy négyszerese, a világlátlagnak pedig közel ötszöröse. Ha a gyepterületeket is hozzávesszük, vagyis a mezőgazdasági területek arányát vizsgáljuk az összterületen belül, akkor ez a világlátlagnak közel duplája.

Ha a fajlagos területeket vizsgáljuk (**2. táblázat**), akkor megállapítható, hogy míg 1000 lakosra az EU-15-ök átlagában csupán 234 ha szántó+kert+ültetvény jut, addig ez az érték a világ átlagát tekintve 255 ha, az OECD tagállamaiban 412 ha, Magyarországon viszont 492 ha. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a saját népesség ellátásán túl Magyarország jelentős mezőgazdasági exportáru alap előállítására is képes.

Ezek az adatok **az ország termelési potenciál-**

ját jelzik, melyeket feltétlenül hasznosítanunk kell, ám a mezőgazdálkodás egyáltalán nem csak termelési feladatokat kell, hogy ellásson. A mező- és erdőgazdaság Magyarországon az összterület 85,5 %-ával (a termőterülettel) közvetlenül érintkezve a kultúrtáj, a termőföld fő használója, a vidék megőrzésének és fejlesztésének alapeszköze. Ebből is következik, hogy a környezet- és természetvédelem alapvetően rá van utalva a mezőgazdasággal való együttműködésre. Másrészt a

Földhasználati kategóriák	Magyarország	EU-15	OECD	Világ
Szántó, kert és ültetvény	492	234	412	255
Gyep	112	157	782	597
Mezőgazdasági terület	604	391	1194	852
Erdő	172	305	1034	728
Egyéb terület ¹	134	145	864	714
Összesen	910	841	3092	2294

2. táblázat 1000 lakosra jutó terület (ha) (1995)

Forrás: OECD Environmental Data, Compendium 1997, Paris, 1997

mezőgazdálkodás teljesítménye, eredménye döntően a környezet, a természeti erőforrások és rendszerek állapotától, minőségétől függ. A környezet- és természetvédelem, a mezőgazdaság és a vidék egymásrautaltsága elkertülhetlenné teszi e három terület földhasználati összehangolását.

ségeit és kultúráját, agrikultúráját; munkát, megélhetést biztosítva a vidék társadalma, a mezőgazdaságból élők számára. Ez utóbbi szempont különösen élesen vetődik fel munkanélküliséggel sújtott vidéki térségeinkben. Ha ehhez hozzávesszük múltbéli és jelenlegi birtokszerkezetünket is (3. táblázat), akkor értjük meg igazán, hogy milyen nagy társadalmi csoportokat érint a mezőgazdaság ezen ökoszociális teljesítménye, nemcsak nálunk,

Birtokméret (ha)	1895	1935	1949	1965	1975	1989	2000
10 alatt	2123634	1533440	1363000	~	~	~	907154
11-50	229202	83823	71267	~	~	~	47330
51-100	14798	6685	2933	6	~	~	5745
101-300	13936	8027	3000	31	~	~	4012
301-500	2096	908	400	257	17	2	679
501-1000	2827	781	200	875	67	35	684
1001-5000	984	658	~	2241	1368	866	1214
5001-10000	4	25	~	61	278	398	51
10000 felett	11	59	~	11	20	74	47
Összesen	2387492	1634406	1440800	3482	1750	1375	966916
Átl. méret (ha)	9	6	8	1658	3454	4716	5

3. táblázat A gazdaságok számának alakulása a birtokméret szerint (db)

Birtokméret-kategóriák (ha)	Franciaország (1997)	Németország (1997)	Portugália (1997)	EU-15 (1997)	Magyarország (2000)
-10	35,3	45,6	87,6	68,6	93,8
11-50	33,4	39,8	10,0	22,3	4,9
51-	29,7	14,6	2,4	8,6	1,3

4. táblázat A gazdaságok birtokméret-kategóriák szerinti megoszlása az EU három tagállamában, a Közösség egészében és Magyarországon (%)

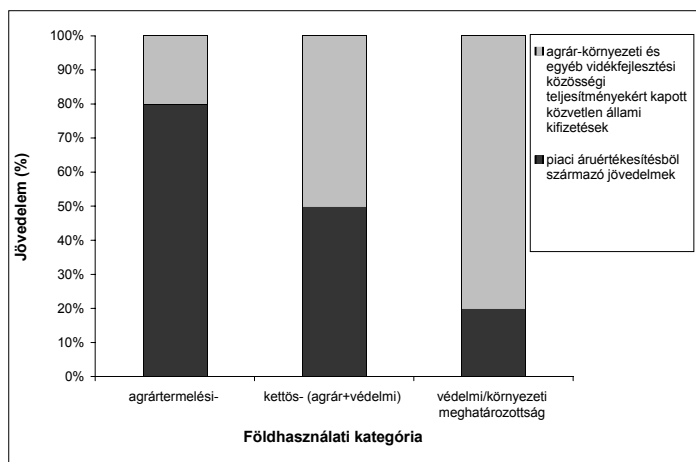
Olyan mezőgazdálkodási és földhasználati rendszerekre van tehát szükségünk, amelyek úgy állítanak elő értékes beltartalmú, szermaradványmentes, egészséges és biztonságos élelmiszereket és egyéb nyersanyagokat, hogy közben megőrzik a környezeti elemeket (a talajokat, a vízbázisokat, az élővilágot), a tájakat s benne az embert, közös-

hanem az Európai Unió vidéki térségeiben is (4. táblázat).

A többfunkciós mezőgazdálkodás, a környezet- és tájgazdálkodás tehát minőségi árutermeleési feladatai ellátása mellett társadalmi szolgáltatásokat is nyújt, „nem importálható”, helyben keletkező közjavakat is előállít, amelyekért a parasztságot fizetség illeti meg. Az, hogy a termelési, illetve az ökoszociális (környezeti és társadalmi) feladatok ellátása milyen súlyt képvisel egy

1) Nádas + halastó + egyéb vízfelület + művelés alól kivett terület

adott térség mezőgazdálkodásában, attól függ, hogy **milyen** – alacsony agrárpotenciálú, környezeti szempontból sérülékeny és munkanélküliséggel sújtott vagy nagy termőképességű és foglalkoztatási, demográfiai szempontból is jobb – **adottságú területen** helyezkedik el a település vagy a gazdaság. Ebből a szempontból tehát pl. teljesen más a helyzete Felső-Bácskának vagy a Hajdúságnak, mint a szatmár-beregi térségnek vagy az Órségnek. Míg egyik helyen a termelési tevékenység révén jut a család elsősorban jövedelemhez, addig a másik helyen a gazdálkodás ökoszociális teljesítményeiért kapott állami kifizetés jelenti az alapvető jövedelemforrást. Ezt az elvi jövedelemszerkezetet – földhasználati kategóriák szerinti megoszlásban – szemlélteti a **2. ábra**.

2. ábra A gazdálkodó családok elvi jövedelemszerkezete a gazdaság földhasználati zónarendszerben való elhelyezkedése szerint

A felsorolt feladatok egyidejű megoldására, valamint a nemzeti vagyonunk több mint 20 %-át kitevő termőföld megóvására, átörökítésére és a vidék társadalmi egyensúlyának megőrzésére **az iparszerű mezőgazdálkodás,** a mezőgazdaság feladatai közül egyedül a tömegtermelést magára vállaló és kizárólag a tőkemegtérülést, az egydimenziós, rövid távú gazdasági hatékonyságot szem előtt tartó gazdálkodási rendszer és **az ehhez kapcsolódó egyoldalú földhasználat, úgy tűnik, nem alkalmas.** Ha a föld mint különleges, stratégiai termelőeszköz és a vidék mint társadalmi és biológiai lélettér fontos számunkra, akkor **az iparszerű mezőgazdálkodás földhasználati rendszerétől eltérő megoldásokat kell keresnünk.**

2. A fenntartható földhasználat alapelve: az alkalmazkodás

A hosszú távon működőképes, fenntartható mezőgazdálkodás megvalósításának legelső, alapvető feltétele, alapelve a **környezeti alkalmazkodás,** vagyis az, hogy **a földet mindenütt arra és olyan intenzitással használjuk, amire az a legalkalmasabb, illetve amit képes károsodása nélkül elviselni.**

Selye János orvos-biológus „Stressz distressz nélkül” című munkájában az emberi társadalomra vonatkoztatva írja, hogy „a többségnek a stressz hiánya és a túl sok stressz egyaránt kellemetlen, distresszt okoz. Ezért mindenkinek ... gondos önvizsgálatot kell végeznie, hogy megtalálja azt a stressz-szintet, amelynél a legjobban érzi magát.

Ákiknek ez a vizsgálat nem sikerül, azok vagy a tétlenség unalmától, vagy pedig a folytonos túlzott igénybevételtől szenvednek.”

Selye megállapításai, úgy tűnik, az emberen túl **kiterjeszthetők az egész élő környezetre,** természet-re, annak rendszereire is. Minden környezet magában hordja ugyanis azt a használati intenzitási fokot, amely a selyei terminológia szerint nem okoz distresszt számára, amelyben „a legjobban érzi magát”, vagyis az alulhasználat és a túlhasználat okozta distressz elkerülhető.

A helyi alkalmazkodás, a helyi erőforrásokra való támaszkodás nemcsak ökológiai vagy társadalmi szempontból, hanem egyúttal gazdaságilag is racionális törekvés ak-

kor, ha a gazdaságpolitika az ökológiai szempontokat és a helyi természeti, társadalmi és kulturális erőforrásokat képes értékén kezelni. **A mezőgazdálkodás ugyanis három fő elemből áll.** Ezek:

- a környezeti feltételek, **adottságok,** erőforrások;
- a termeléshez használt **biológiai objektumok** (növény/állatfajok és -fajták), ezekkel kapcsolatos **igényei,** valamint
- e két oldal **eltéréseit csökkenteni igyekvő agrotechnikai és melioratív beavatkozások.**

Az agroökológiai feltételek és az agrotechnikai ráfordítások együtt adják a gazdálkodás bemeneit, amelyek biológiai és természeti folyamaton keresztül kimenetökké, produktummá, terméké alakulnak. E kimenetek között maguk az

agroökológiai feltételek, azok **állapotváltozása** is megjelenik, **mint a mezőgazdálkodás különleges terméke**. Ez a következő termelési ciklusban ismét bemenet lesz. Adott szervesanyag-tömeg előállításához meghatározott mennyiségű energiára van szükség, mely részben az agroökológiai feltételek által biztosított természeti erőforrásokból származik, másrészt technológiai (agrotechnikai) eredetű. **Ha tehát az ökológiai feltételeket, mint kimenetet nem vesszük figyelembe**, és így azok folyamatosan romlanak, akkor ugyanazon természetintékek elérése érdekében egyre több agrotechnikai és melioratív energiát kell a rendszerbe bevenni. **Ennek két súlyos következménye lesz:** a termelés egyre gazdaságtalanabbá válik, valamint nő a környezet terhelése, s így a folyamat önmagát erősíti, „ördögi körré” válik, amelyből igen nehéz kilépni.

A fosszilis **energiahordozók árának** várható rohamos **növekedése** is ezen ráfordítások csökkentése irányába hat, és ez a fejlődés, a stratégiaváltás várható irányát is meghatározza. Nem kétséges ugyanis, hogy **a gazdálkodás fejlődésének** ökológiai és ökonomiai indokok alapján hosszú távon **ökológikus irányt kell vennie**.

A környezet- és tájgazdálkodás tehát olyan rendszereket keres, amelyekben az igény- és adottságoldal (a természet/tenyésztett haszonnövények/haszonállatok környezeti igényei és az agroökológiai feltételek) **eltérése kicsi**, a természetben csak kiegészítő jellegű, és a lehető legkisebb a mesterséges, viszont nagy a természeti erőforrások hányada, és ez utóbbi a termelési ciklusok során sem csökken, hanem legalább egyensúlyban marad.

3. Alapmodellje: a földhasználati piramiskoncepció

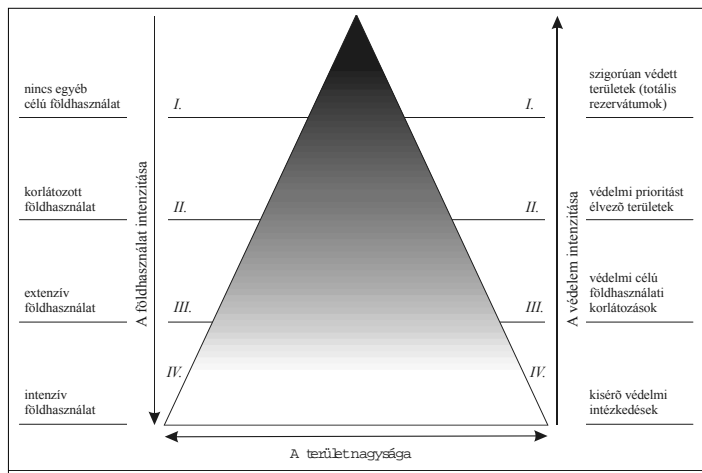
Ha a táj- és földhasználat rendszere és intenzitása nem felel meg a terület adottságainak, akkor később ez a hiba agrotechnikával tartamosan és eredményesen nem hozható helyre. **A védelem és a használat területre jellemző egyensúlya** tehát az értékőrző, fenntartható gazdálkodásnak kulcskérdése, kiinduló feltétele.

A természetvédelem és a mezőgazdaság **egymásra utaltságának** ismeretében kétségtelenül el

kell vetni az úgynevezett **szegregációs modellt**, amelynek alapelve a természetvédelem korlátozósa meghatározott felületekre, és minden egyéb területen megengedi a környezetorientált felelősség és korlátozás nélküli mezőgazdálkodást. („*Itt tiszta természetvédelem, ott tiszta mezőgazdálkodás!*”)

De az a másik szélsőség sem tartható, amely szerint az egész mezőgazdálkodás **általános extenzifikálására** („külterjesztésére”) lenne szükség, így tulajdonképpen az egész terület természetvédelmi terület lenne, s az a felület 100 %-án biztosítaná a fajok védelmét. Ez a nézet nemcsak a gazdasági szempontok miatt tarthatatlan, hanem éppen az antropogén ökoszisztémák megléte miatt, a bennük életteret találó fajok védelme szempontjából sem egészen igaz.

Marad egy **harmadik stratégia**, amelyet először *Erz* (1978) az úgynevezett **földhasználati piramissal** írt le (3. ábra).

3. ábra A földhasználati piramis

E stratégiának, a **földhasználati piramiskoncepciónak** messzemenően az a célja, hogy a földhasználatot és a természetvédelmet integrálja, a táj adottságainak megfelelően határozza meg a használat és a védelem intenzitását, egymáshoz viszonyított arányát. **A természetvédelem és a mezőgazdálkodás igényeit egyesítve**, ennek a rendszernek a **földhasználati kategóriái** a következők:

- a piramis csúcán – régióként eltérő nagyságú – olyan területek találhatók, amelyek egyértelműen **a természetvédelem** területei kelleneek, hogy legyenek (természetvédelmi területek,

tájvédelmi körzetek, nemzeti parkok, bioszféra rezervátumok **magterületei** stb.), az egyéb célú földhasználat teljes kizárásával;

- alatta egyéb védett területek – **magterületeket körülvevő pufferzónák** – helyezkednek el, korlátozott, természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználattal;

- ez alatt bizonyos földhasználati korlátozásokat igénylő, **átmeneti területek** (pl. vízvédelmi területek, pufferzónák stb.), **extenzív agrárzónák** találhatóak;

- a piramis széles bázisát képezi végül egy – a talajadottságtól függő intenzitású ám – környezetkímélő és környezetéhez, **a termőhelyhez alkalmazkodó mezőgazdálkodás zónája**, melynek kiterjedése felfelé attól függ, hogy milyen régióban (nagy mezőgazdasági kapacitású agrártájon vagy nagy természetvédelmi és kis mezőgazdasági kapacitású tájon) vagyunk, a terhelés intenzitásának fokát pedig a terület környezetvédelmi kapacitása és védendő értékeinek környezeti érzékenysége határozza meg.

Az iparszerű gazdálkodás **a földhasználati piramis kategóriahatárait** drasztikusan fölfelé mozdította el, figyelmét szinte kizárólag a termelési célú használati funkciókra összpontosította. Vitathatatlan feladatunk ennek megfelelően, hogy ezeket a határokat **lefelé mozdítsuk el, csökkentve a belterjes földhasználat (elsősorban szántóművelés) területét, és minden kategóriában a neki megfelelő földhasználati intenzitást, gazdálkodási rendszert szorgalmazzunk.**

A természetvédelem az 1970-es évektől egyre erősödő gazdasági, társadalmi, regionális fejlesztési irányú nyitása, stratégiaváltása, valamint az európai mezőgazdasági politikai (CAP²) – különösen az 1990-es évek elején bekövetkezett – környezeti és regionális irányú nyitása, gyökeres átalakulása egyre határozottabban kényszeríti ki a kétirányú közelítés összehangolását, **a természetvédelem, a mezőgazdálkodás és a vidékfejlesztés földhasználati alapozását, közös zónarendszerének kialakítását.** Ebben kulcsszerepet játszik az úgynevezett **átmeneti zóna, amely a természetvédelmi magterületeket és pufferzónáikat, valamint az agrár (mag)területeket összekapcsolja,** közöttük a dinamikus átmenetet megteremti. Ez az a zóna, ahol agrártermelési oldalról jelentős intenzitáscsökkentésre van szükség, más szóval ennek az ún. **külterjes** (extenzív)

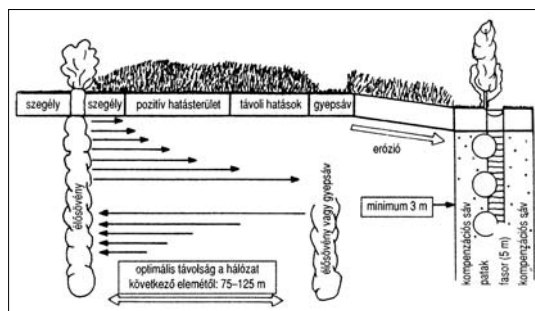
gazdálkodási formák, tradicionális földhasználati rendszerek dominanciáján alapuló zónának kell lennie.

4. A megvalósítás koncepciója

Mindezek figyelembevételével, a földhasználati piramis **gyakorlati megvalósítására, kategóriahatárainak lefelé való elmozdítására** a következő **földhasználati koncepció** javasolható.

(1) **Az extrém talajokkal borított felületek (túlságosan száraz vagy nedves termőhelyek) kivonása a mezőgazdálkodásból, és a meglévő értékes biotópokhoz csatolásával olyan tartós struktúrákból álló biotóphálózat létrehozása,** mely biztosítja a vadon élő növény- és állatfajok, veszélyeztetett életközösségek védelmét.

A **biotóphálózati rendszer,** az agrártáj bolygatlan élőhelyrendszere zöldfelületekből, szabad térségekből, védterületekből, élősvényekből, erdősávokból, fasorokból és egyéb regenerációs zónákból álló hálózatos rendszer, amely úgy biztosítja a táj biológiai diverzitásának és ökológiai alapkarakterének megőrzését, a környezet stabilitását és a tér természetes struktúráldását, hogy ehhez azokat a felületeket, környezetileg érzékeny területeket használja, amelyeknek mezőgazdasági terméspotenciálja egyébként is igen alacsony. Az agrártájon való megjelenésének vázlatos rendszerét mutatja be a **4. ábra.**

4. ábra A biotóphálózat agrártájon való megjelenésének vázlatos rendszere

Ez a rendszer a gazdálkodásnak szerves része, „ökológiai infrastruktúrája”, melynek keretében az alábbi **alapfunkciókat** látja el:

- **térstruktúra-kialakító** funkció: a tér tagolása, részegységekre bontása;

2) CAP: Common Agricultural Policy = Közös AgrárPolitika (KAP)

• **élettér** funkció: a természetes flóra és fauna fenntartása;

• **talajvédelmi** funkció: szél- és vízerózió elleni védelem, talajregeneráció támogatása, terhelésének tompítása, szűrése;

• **vízvédelmi** funkció: az ivóvíz-bázisok, a felszín alatti és a felszíni vizek védelme, szűrő-funkció;

• **levegőszűrő** funkció: az áramló levegő mechanikai (por, egyéb szennyezés) szűrésével, az oxigéntermelés növelésével;

• **mezőgazdálkodási** funkció: terménynövelés és minőségjavítás a talaj védelmével, kedvező mikroklimatikus hatással, a mezőgazdálkodás számára hasznos élőlények (beporzórovarok, kártevők ellenségei stb.) számára élőhely biztosításával, a hálózat tudatos mezőgazdálkodásba integrálásával;

• **tájképi-esztétikai**, pihenési és jóléti érték növelése a helyi közösség számára, vonzóvá tétele a vendégfogadás és az idegenforgalom számára.

Ahhoz, hogy e funkciót a rendszer el tudja látni, területi arányának a tapasztalatok szerint a legjobb szántóföldi mezőgazdálkodási adottságú területeken is el kell érnie az összterület 7-12 %-át. Kialakítása során figyelembe kell venni – pl. történeti földhasználati térképek alapján – a kultúrtáj korábbi struktúráját, el kell végezni a meglévő értékes biotópok felmérését, térképezését, ugyanakkor meg kell őrizni a táj népesség-eltartó képességét, és egyben gondoskodni kell a rendszer kezeléséről is. Ez egyúttal része kell, hogy legyen az összeurópai ökológiai hálózatnak (ECONET-nek) is.

(2) A biotóphálózat által strukturált térben a korlátozott szűrőképességű termőhelyek kivonása a belterjes (iparszerű) gazdálkodásból, és átállítása természetvédelmi (ökológiai) szempontú mezőgazdasági földhasználatra, kiegészítve a természetvédelmi teljesítmények megfelelő honorálásával.

Ezek elsősorban laza alapkőzetben kialakult sekély termőrétegű talajok, homokok és nedves termőhelyek, amelyek mezőgazdasági szempontból korlátozott értékűek, de megfelelő használat esetén természetvédelmi értékük nagy. Ahol az extrém termőhelyek, valamint a korlátozott környezetvédelmi szűrő és mezőgazdasági termőképességű talajok a jó talajokkal társultan, keverten jelennek meg, ott lehatárolásuk a genetikai talajtérképek és kartogramjaik segítségével elvégezhető. Ahol ezek a talajok nagy felületeket, régiókat

borítanak – mint például az igen laza szerkezetű homoktalajokkal borított tájak –, ott olyan konzensusos stratégiát kell a földhasználatra kidolgozni, amely a mezőgazdálkodás, a vízgazdálkodás és a természetvédelem szempontjait, valamint az emberek, a lakosság kultúrtájjal szembeni igényeit egyaránt figyelembe veszi.

(3) Minden egyéb területen integrált, alkalmazkodó, környezetkímélő mezőgazdálkodás, amelynek **alapkövetelményei:**

• a talajtermékenység fenntartásával (a talajpusztulás megakadályozásával, a talajélet támogatásával) értékes beltartalmú, szermaradvány mentes termékek előállításával;

• a korlátozottan rendelkezésre álló nyersanyagok (pl. foszfát) és energia takarékos felhasználása;

• a talajvíz nitrát-, növényvédőszer- vagy más szennyezőanyag-terhelésének elkerülése (a határértékek betartása);

• a felszíni vizek tápanyagokkal, illetve szennyező anyagokkal való terhelésének elkerülése (erodált talajrészecskék, trágyák, növényvédőszer stb. vizekbe jutásának megakadályozása);

• a levegőszennyezés elkerülése (pl. ammónia az állattenyésztésből);

• hozzájárulás ritka, ill. veszélyeztetett fajok és életközösségek védelméhez.

E koncepció **úgy valósítható meg**, hogy a belterjes (intenzív) szántóföldi művelésből különböző becslések szerint 0,5–1,5 millió hektár területet ki kell vonni, és az 1. pontban megfogalmazott földhasználati koncepciónak megfelelően **erdősíteni vagy gyesíteni kell, illetve a 2. pontban megfogalmazottaknak megfelelően külterjes (extenzív) mezőgazdasági irányba kell átállítani**. Ezek általában olyan termőhelyek, amelyek eredetileg – a mezőgazdaság iparosítását, kemizálását és erőltetett intenzifikálását megelőzően – sem tartoztak a szántó művelési ágba, és így – mivel mezőgazdasági kapacitásunk természetvédelmi kapacitásunknál lényegesen kisebb – a szántó művelési ág fenntartása sem termelési-gazdálkodási, sem természetvédelmi szempontból nem indokolható, sőt kifejezetten káros. E lépés következtében a szántóterület csökken, és ennek egy része is – mindennek előtt a védett területeken – ökológiai (biológiai) vagy egyéb külterjes (extenzív) gazdálkodásra áll át.

(*folyt. köv.*)